

**Secció de
Cultura
A. E. TALAIA**

50 Sortida CONEGUEM CATALUNYA 29 d'octubre de 2006

Castell de Milany

**LA SERRA DE MILANY
RIPOLLES-OSONA**

EL CASTELL DE MILANY

El castell de Milany és terme de Vallfogona de Ripollès. És esmentat per primera vegada en un document del 962. Pertanyia al comtat de Besalú. En foren senyors els vescomtes de Besalú (dits de Bas a partir de 1126), els primers dels quals Bernat Isarn i el seu fill Udalard Bernat (mort el 1115) s'intitularen de Milany. En foren castlans un llinatge de cavallers cognominats Milany amplament documentats al llarg del segle XII. Un descendent d'aquesta família, Ramon dit també de Palou, es casà amb Eliarda de Torroja, regent del vescomtat de Bas; llur fill Simó de Milany o de Palou (mort el 1247) fou reconegut vescomte de Bas per Pere III, jutge d'Arborea a Sardenya, darrer vescomte de la línia directa. Sibil·la, filla de Simó, casada amb el comte Hug V d'Empúries, vengué el castell de Milany i tots els béns annexos el 1280 al seu parent Dalmau de Palou.

Del castell de Milany queda, com a part més vistent, una paret encarada a S, d'uns 6 m d'alçada màxima, bastida amb carreus petits i que a l'interior mostra una filada d'*opus spicatum*. Fent-hi angle, per W, hi ha un altre mur que s'allarga cap a N. Es veuen, a més, trossos de muralla exterior, basament de murs i dues de les parets de cisterna. Un gros bloc de pedres compacte després del conjunt bàsic és mostra de com els terratrèmols del 1427-28 destruïren el castell.

Des de Vallfogona de Ripollès (alt 930 m) una pista forestal mena al collet de Milany (9 km; els 4 darrers apta només per a vehicles tot terreny). Des del collet hom arriba al castell en 5 minuts (alt 1533 m).

Castell de Milany (foto Salvador Butí)

VALLFOGONA DE RIPOLLÈS

El terme municipal de Vallfogona comprèn la capçalera de la vall de la riera de Vallfogona, que neix a la font de Santa Magdalena de Cambrils, recull l'aigua de nombrosos torrents que davallen de les grans serres que emmarquen la vall i, després de córrer en direcció E-W, trenca, sota Sant Bernabé de les Tenes, en direcció SW i desemboca al Ter per l'esquerra, al límit del terme de Santa Maria de Besora amb l'antic de la Parròquia de Ripoll. És una vall tancada i pregonia (*Vallis fecunda* en els documents medievals), encaixada entre la **serra de Puig Estela** (1.359 m), al nord, i les **serres de Milany** (1.533 m) i de **Santa Magdalena de Cambrils** (1.547 m), al sud. S'hi accedeix des de la banda de Ripoll pel collet de les Tenes, a uns 900 m d'altitud, i acaba al **coll de Canes** (1.133 m), a l'entrada de la comarca de la Garrotxa.

La major part del terme és boscosa i coberta de pasturatge. Predominen els boscos de faigs a les altures i a les parts frescals i els boscos de pins i de roures vers la vall. Són també abundants les fonts, algunes d'aigües sulfuroses, com la **font de l'Esperonell**, la **de la Tolosa** i la **del Verdaguer**.

Les primeres notícies del terme són del 896, quan el veí monestir de Sant Joan de les Abadesses posseïa alous i dominis a Vallfogona. La vall era travessada per la *Via o Strata Francisca*, el vell Camí Francès, que anava de la Garrotxa al Ripollès pel coll de Canes i prosseguia vers Ridaura.

La jurisdicció i alt domini del terme era dels senyors del **castell de Milany**, que s'aixeca a 1.533 m dalt la **serra de Milany**, al límit amb el terme de Vidrà (que també pertanyia a la mateixa jurisdicció).

Dalmau de Palou inicià la segona dinastia dels cavallers de Milany i reedificà el castell entorn del 1295, i vers el 1330 féu construir una notable residència, dita **la Sala**, prop de l'església de Vallfogona, al centre de la vall, en un puig on hi havia ja una antiga fortalesa, base de l'actual **castell de Vallfogona**. Completà la Sala el seu fill Ramon de Milany, que el 1335 concedí privilegis a tothom qui anés a habitar la vila o pobla que ja en temps del seu pare havia començat a crear-s'hi a sota. Els successors de Ramon de Milany deixaren el castell de Milany, que es mantingué com a centre jurisdiccional i simbòlic fins que els terratrèmols del segle XV l'arruïnaren i passaren a residir a la Sala. Els Milany es refongueren el 1374 amb els Pinós, vescomtes d'Illa i de Canet, que foren creats el 1599 **comtes de Vallfogona**.

El **poble de Vallfogona** va néixer per voluntat dels senyors de la Sala de tenir un nucli de gent prop de la seva residència, i per això no es formà entorn de l'església, com tants pobles antics de la Catalunya Vella, i per això també s'intitulava *pobla*, i no *sagrera*, en documents antics. Era una població protegida i fortificada, a la qual s'accedia per un portal que subsistí fins al principi del segle XX. Dins aquest clos murat hi havia només una plaça quadrada i alguns carrerons estrets.

Pont medieval, a prop de Vallfogona de Ripolles (foto Salvador Butí)

L'antiga església parroquial de **Sant Julià de Vallfogona** es troba a llevant del cap del municipi, sota la moderna carretera, al vessant nord de la vall. L'edifici actual conserva una part del que al segle XII reemplaçà el consagrat per l'abadessa Ranlo el 960. En extingir-se la comunitat femenina de Sant Joan (1017), recuperà el domini de l'església el vescomte de Besalú, senyor del lloc, i el 1083 fou restituïda a la comunitat canonical que continuà la vida monàstica a Sant Joan de les Abadesses. Sota la protecció dels abats canònics es féu la reedificació del segle XII, consistent en una església d'una nau dividida per arcs torals i amb una bonica portada amb arquivoltes esculpides sostingudes a cada costat per dues columnes amb capitells també esculpits. La volta caigué amb els terratrèmols del s. XV, i fou reconstruïda amb arcs en ogiva.

L'augment de població del segle XVIII donà lloc a la construcció d'una nova església, que s'inicià darrere la romànica, la qual s'anava aterrant a mesura que es bastia la nova. Per raons desconegudes, aquesta nova església no s'acabà, i l'edifici actual té mitja nau de la vella església romànica que fa de part davantera a la començada el 1756; el resultat és una estranya edificació híbrida.

La Sala (o **castell de Vallfogona**) s'aixeca aturonada damunt el poble, i és un imponent edifici de pedra de bons carreus de planta rectangular i tres pisos. Té com a base l'edifici bastit el 1355 per Ramon de Milany, però les seves obertures i disposicions revelen moltes etapes de restauració i adaptació, fetes pels comtes de Vallfogona i els seus successors. Fou restaurat encara, entorn del 1910, per la família Budallés, de Ripoll, que hi sojornava temporalment, i modernament s'ha tornat a restaurar, però té una part ruïnosa i serveix només de masoveria.

El **santuari de la Mare de Déu de la Salut**, entre l'antiga parròquia i la població, té el seu origen en un petit oratori, situat al peu de l'antic camí ral, que ja existia el 1649 i on es creà un confraria el 1670.

Prop del castell, damunt la població, hi ha les escasses restes de l'antiga església de la **Mare de Déu del Pòpulo** (es manté encara en peu el petit campanar), edificada pels senyors de Vallfogona. S'hi venerava una antiga imatge de reminiscències romàniques, feta a la fi del segle XIII, que al segle XVIII fou traslladada a un altar lateral del santuari de la Salut i que desaparegué el 1936.

L'ermita de **Santa Magdalena de Cambrils** corona la serra del seu nom, a 1.547 m. És un petit edifici rectangular, precedit per un atri, que sembla obra del segle XVI. Té volta de canó i una aparença més arcaica que no és en realitat. Voltada de grans faigs, l'indret té una notable bellesa de paisatge.

El terme de Vallfogona ha estat ric en tradicions, com la del **Gegant de Pla Falgars**, que habitava en un mas del vessant de Santa Magdalena i era capaç de portar una gran campana plena de gra del castell de Milany a Vallfogona, arrencava faigs per fer-ne el bastó, en el qual s'estintolava, o menjava en un plat tan gran que més tard es destinà a pica baptismal de la parròquia. La seva tomba s'hauria erigit a l'entrada de l'església de Sant Julià, on encara és mostrada als visitants. També era país de bruixes i d'esperits malignes, que eren conjurats amb exorcismes fets al comunidor o reliquier, que es trobava prop de la parròquia, i amb processons a les creus que assenyalaven els quatre punts del terme: la de l'Espinalt, la de Sant Joan, la de Cal Frare i la de Can Ragort.

SANTA MARIA DE BESORA

És un municipi essencialment rural, però un dels més pocs poblats de la comarca.

Església del castell de Santa Maria de Besora (foto Salvador Butí)

El centre històric fou el castell de Besora, que s'aixeca en un esperó de roca a 1092 m d'altitud, al SW de la nova població de Santa Maria de Besora o el Pla de Teia. Les escasses restes s'aixequen al costat de la primitiva parròquia de Santa Maria, que havia estat de l'església del castell. Ambdós són coneguts des del 875, quan el comte Guifre el Pelós cedí les parròquies de santa Maria i Sant Quirze, situades *in castro Bisora*, al monestir de Sant Joan de les Abadesses com a dotació de la seva filla Emma.

Els comtes de Barcelona el van donar en feu a una família de vicaris comtals anomenats Besora. Gombau de Besora va ser el personatge més conegut d'aquesta família ja que va intervenir activament al costat del comte de Barcelona Ramon Borrell. Després de la mort del comte, va estar sempre al costat de la seva vídua, la comtessa Ermessenda, fins i tot quan aquesta es va enfrontar amb el seu fill, berenguer Ramon I, per la possessió del valuós dot matrimonial que ella havia rebut del seu marit. Aquest dot, comprenia entre d'altres, el castell de Besora, que Ermessenda va infeudar als comtes de Cerdanya i Besalú. La fidelitat de Gombau a la comtessa va fer que aquesta es retirés a una casa propera a l'església de Santa Maria de Besora, on va morir l'any 1058. Els hereus de Besora van perdre aquest feu, ja que Mir Giribert d'Olèrdola, gendre seu, es va enfrontar al casal de Barcelona. A partir d'aleshores aquests béns feudals van passar a mans dels senescals del comte de Barcelona, i els Besora es van convertir en simples castlans dels senescals. Al final del s.XIV, el castell i les seves terres van passar a mans d'una branca lateral de la família Besora, mitjançant el matrimoni d'Arnau de Canet amb la marquesa de Besora. Així, al s.XV aquest feu apareix vinculat a la família Canet. Durant la guerra remença, l'edifici va ser més fortificat, però al s.XVII, durant la guerra dels Segadors, el castell ja es trobava en mal estat. Els comtes de Santa Coloma, els Queralt, van ser els darrers senyors del castell fins al s.XIX. Durant aquest segle, la utilització continuada del castell per les tropes carlines va provocar que l'any 1839 els liberals el fessin enderrocar, com també l'església de Santa Maria.

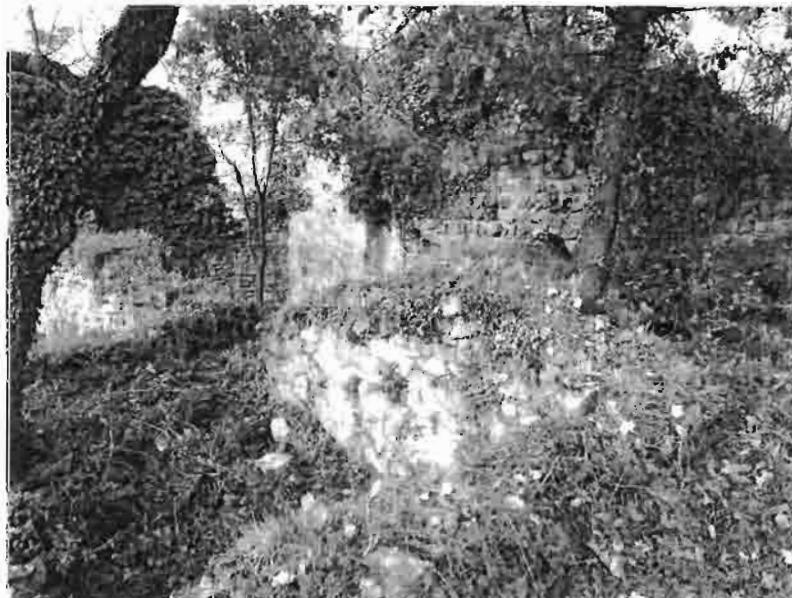
Absis de l'església del castell de Santa Maria de Besora (foto Salvador Butí)

Les restes

Del castell només queden restes molt malmeses de fragments de murs.

Sembla que l'únic camí que hi duia, al costat nord, també era fortificat. Les úniques restes ben visibles són les que corresponen a l'església del castell, dedicada a Santa Maria, i que ens permeten veure encara que era una construcció d'una nau capçada a l'est per un absis semicircular. La nau i l'absis, precedit per un tram presbiterial, eren coberts per voltes de canó.

Al costat meridional hi havia el portal d'entrada, protegit per un atri, i el campanar de torre, que ara només es conserva fins al primer pis d'alçada i que en un segon moment va ser adaptat com a capella. L'absis i els murs tene el mateix tipus de decoració amb arcuacions llombardes que es divideixen en sèries de quatre arcs entre lesenes. L'absis té una finestra de doble esqueixada; n'hi ha una altra al mur del presbiteri i al campanar. Un gran arc aparellat s'observa a la façana meridional. L'actual porta d'entrada és situat a la façana oest, coronada per un ull de bou.

Restes del castell de Besora (foto Salvador Butí)

El poble

Santa Maria de Besora o el pla de Teia es formà a partir de la fi del segle XVII, als peus del castell al pla de Teia, a 900 m d'altitud, prop de l'antic camí de Vidrà. L'església és un edifici típic del s. XVIII, d'una nau amb capelles laterals, campanar de torre i la rectoria adossada a la part de llevant. Davant seu hi ha el cementiri del terme, i prop seu les modernes escoles. Entre aquestes i el cementiri s'ha construït un petit complex esportiu.

DESCRIPCIÓ DE L'ITINERARI

Vallfogona de Ripollès – castell de Milany – Santa Maria de Besora

0 m (00:00 h) - Sortim de Vallfogona de Ripollès, agafem el GR-3.

260 m (00:05 h) - Pont medieval, el travessem, el sender continua per la dreta i més endavant s'enfilà lleugerament a l'esquerra.

524 m – El GR-3 arriba a una font formada per quatre bidons al costat d'una barraca de pastor. Vista panoràmica del nucli urbà. Continuem pel camí de mà dreta.

557 m – El camí passa per una cabana de pastor de doble obertura.

964 m – S'arriba a una nova font abeurador enmig de cirerers.

1430 m (00:36 h) – El GR-3 arriba a una carretera de bosc que condueix fins a la casa de les Artigues. En aquest punt hi ha una excel·lent vista panoràmica de tota la vall. El sender continua per la carretera cap a la dreta. Pocs metres a mà esquerra trobarem uns arbres blancs.

1768 m (00:47 h) – ROCA ESPERÓ. Des d'aquí, en línia recta, es veu el Pedraforca i a sota hi ha la masia de can Malhivern.

3557 m – El sender continua per la carretera de bosc, deixant a mà esquerra el trencall que va a la casa de la Barraca.

3771 m (01:23 h) – REC DE LES ARTIGUES.

3823 m – El GR-3 abandona la carretera de bosc i s'enfila a l'esquerra cap amunt.

4036 m – El camí passa per les runes de Can Gallart.

4102 m – Arribem a un marge de roca sorrenca on s'hi observen unes cavitats.

4750 m – El sender arriba a la font de l'Arç, situada al costat del rec, a l'esquerra del camí. Hi ha un abeurador de pedra.

5152 m (01:58 h) – COLLET DE MILANY. A mà dreta i a pocs centenars de metres podem veure ja el castell de Milany.

Al collet de Milany, el GR-3 es creua amb el sender PR-C59 (marques grogues i blanques), que cap a l'est va fins a Santa Magdalena de Cambrils, i cap a l'oest a l'ermita de la Cau. Seguint la pista per la vessant sud de la serra trobarem, a 524 m i per sota de la carretera, la font d'en Crosta, on sempre hi raja aigua. Nosaltres continuarem cap a la dreta per pujar el castell de Milany.

5428 m (02:05 h) – CASTELL DE MILANY (Reagrupament 15 minuts).

(02:45 h) - CASA DE MILANY

(02:55 h) – CASA DEL BARRETÓ

(03:10 h) – PLA DE MARENYOL

(03: 55 h) – ELS FERRERS

(04:10 h) – SANTA MARIA DE BESORA, arribada

BIBLIOGRAFIA:

- Buron, Vicenç, *Castells Romànics Catalans. Guia*, Edicions Mancús, Barcelona 1989.
- Gran geografia comarcal de Catalunya. Osona i el Ripollès. Fundacio Enciclopèdia Catalana. Volum 1, 1ª edició, març del 1981.
- Catalunya Romànica. Guies. El Ripollès I. Enciclopèdia Catalana. Barcelona 1999.
- Catalunya Romànica. Guies. Osona II. Enciclopèdia Catalana. Barcelona 1999.

Portada:

Castell de Milany (foto Salvador Butí)

La preparació d'aquesta 50ª sortida han estat realitzats per membres de la Secció de Cultura de l'A.E.Talaia, octubre del 2006

